

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาเพื่อสร้างสังคมเข้มแข็งอุดมปัญญา Human Development according to the Threefold Training for Building a Strong and Smart Society

¹พระศรายุทธ วชิรปัญญา, ²ละเอียต จงกลณี และ ³พระฮอนด้า วาตสัทโท

¹Phra Sarayut Vachirapanyo, ²Laeiad Chongkonnee and ³Phra Honda Vadasatto

¹²³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

¹²³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

¹Corresponding Author's Email: bunyada2559@gmail.com

Received February 15, 2021; Revised March 24, 2021; Accepted May 18, 2021

บทคัดย่อ

การพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ และปัญญา คือ 1) การพัฒนาศีล เป็นวิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนให้มีศีล คือ ให้ความคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา 2) การพัฒนาสมาธิ เป็นการฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิ คือ การมีสติ มีจิตที่มุ่งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านต่อสิ่งเร้า ต่ออบายมุข และ 3) การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกหัดอบรมให้มีปัญญา ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเองมีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานี้ จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายวาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และปัญญา พร้อมทั้งช่วยพัฒนาประเทศชาติให้สมบูรณ์ในรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม จนนำไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้

คำสำคัญ: การพัฒนามนุษย์, หลักไตรสิกขา

Abstract

Human development in Buddhism, this is human development according to threefold training principles by focusing on the practice or training themselves in accordance with precept, concentration and wisdom as follows: 1) the precept development is a method to the practice of training for self-precept, which is to control oneself in disciplines both physically and verbally, 2) the concentration development, which is the practice or training oneself to have concentration, including having the consciousness, the determined mind, the distracted mind to stimulate, all vices, and 3) the wisdom development, which is the practice or training oneself to have wisdom, the power of resolute mind that can understand the problems and solve problems until enlightenment that can understand to solve problems from learning and wisdom occurs in one's self, with having the concepts in those stories accurate. Human development according to the threefold training principle is the complete human development both physically, verbally, mentally, emotionally, and

intellectually which is ready to help develop the nation completely in all aspects, including economic, social, political and cultural and leading to a stable, prosperous and sustainable country.

Keywords: Human development, Threefold

บทนำ

จากผลการพัฒนาการศึกษาไทยที่ผ่านมา พบว่า คุณภาพการศึกษาทั้งด้านวิชาการและคุณลักษณะของผู้เรียนยังไม่น่าพอใจและทักษะของกำลังแรงงานยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้ประกอบการ ทั้งนี้ พบปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาพบตั้งแต่ในวัยเด็กแรกเกิดถึงอายุ 5 ปี ซึ่งในช่วงปี 2553 – 2557 พบว่ามีพัฒนาการสมวัยลดลงจากร้อยละ 73.4 เป็นร้อยละ 72.7 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากคะแนน O-Net ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนเทียบกับนานาชาติทั่วโลกและในอาเซียน ไทยยังอยู่ในลำดับที่ต่ำ ทักษะการเรียนรู้และการใฝ่หาความรู้ของคนไทยนั้น ยังขาดความสามารถในการจัดการและการสังเคราะห์ข้อมูล ขณะเดียวกัน ทักษะด้านภาษาของแรงงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ประกอบการมีแนวโน้มลดลง และผลผลิตของการศึกษากับความต้องการกำลังแรงงานไม่มีความสอดคล้องกัน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณบดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงใส่พระราชหฤทัยในการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของชาติ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะเยาวชน ซึ่งจะเติบโตขึ้นมาเป็นกำลังหลักในการช่วยพัฒนาประเทศชาติ โดยพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้มุ่งเน้นการสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน 4 ด้าน คือ 1) มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง คือ มีความรู้ความเข้าใจต่อชาติบ้านเมือง ยึดมั่นในศาสนา มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเอื้ออาทรต่อครอบครัวและชุมชนของตน 2) มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง – มีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะสิ่งที่ดี – ชอบ / ชั่ว – ดี ปฏิบัติแต่สิ่งที่ชอบ สิ่งที่ดีงาม ปฏิเสธสิ่งที่ผิด สิ่งชั่ว ช่วยกันสร้างคนดีให้แก่บ้านเมือง 3) มีงานทำ – มีอาชีพ คือ การเลี้ยงดูลูกหลานในครอบครัว หรือการฝึกฝนอบรมในสถานศึกษาต้องมุ่งให้เด็กและเยาวชนรักงาน สู้งาน ทำงานสำเร็จ ฝึกฝนทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตรโดยต้องมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนทำงานเป็นและมีงานทำในที่สุด ต้องสนับสนุนผู้สำเร็จหลักสูตรมีอาชีพ มีงานทำ จนสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัว 4) เป็นพลเมืองดี คือ การเป็นพลเมืองดี เป็นหน้าที่ของทุกคน ครอบครัว-สถานศึกษาและสถานประกอบการต้องส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสทำหน้าที่เป็นพลเมืองดี เห็นอะไรที่ทำเพื่อบ้านเมืองได้ก็ต้องทำ เช่น งานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ งานสาธารณกุศล ให้ทำด้วยความมีน้ำใจ และความเอื้ออาทร (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน 1) ผู้เรียนรู้ ต้องทันโลกยุคดิจิทัล 2) ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา 3) พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ เป็นพลเมืองไทยที่ดี

การพัฒนามนุษย์ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น พระพุทธองค์ทรงใช้หลักพัฒนาในด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา อันมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) อธิศีลสิกขา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติ โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะ ก่อให้เกิดความเดือดร้อน

และการเปียดเบียน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 2) อธิจิตศึกษา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม มีสติสัมปชัญญะ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 3) อธิปัญญาศึกษา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ตามกระบวนการไตรสิกขา จะเป็นการพัฒนา 1) ด้านศีล ด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติหน้าที่เพื่อความปกติสงบ เรียบร้อย ไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน 2) ด้านสมาธิ ฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัว 3) ด้านปัญญา ฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง (บุญมี แท่นแก้ว, 2539)

จากปัญหาคุณภาพการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงต้องการนำเสนอการพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขา เพื่อการสร้างสังคมเข้มแข็งอุดมด้วยปัญญา อันจะเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นหนทางพัฒนาประเทศให้มีความเจริญ มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

แนวคิดมาตรฐานการศึกษาของชาติ

กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 แทนฉบับเดิม ปี พ.ศ. 2547 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สถานศึกษาทุกแห่งยึดเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา (Desired Outcomes of Education: DOE Thailand) ซึ่งหมายถึง คุณลักษณะของคนไทย 4.0 ที่ตอบสนองวิสัยทัศน์การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยคนไทย 4.0 จะต้องธำรงความเป็นไทยและแข่งขันได้ในเวทีโลก และเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ

1. ผู้เรียนรู้ คือ เป็นผู้มีความเพียร ใฝ่เรียนรู้ และมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อก้าวทันโลกยุคดิจิทัลและโลกในอนาคตและมีสมรรถนะ (Competency) ที่เกิดจากความรู้ ความรอบรู้ด้านต่าง ๆ มีสุนทรียะ รักและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย มีทักษะชีวิต เพื่อสร้างงานหรือสัมมาชีพบนพื้นฐานของความพอเพียง ความมั่นคงในชีวิต และคุณภาพชีวิตที่ดีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

2. ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา ทักษะศตวรรษที่ 21 ความฉลาดดิจิทัล (Digital Intelligence) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะข้ามวัฒนธรรม สมรรถนะการบูรณาการข้ามศาสตร์ และมีคุณลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อร่วมสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมทางเทคโนโลยีหรือสังคมเพิ่มโอกาสและมูลค่าให้กับตนเองและสังคม

3. พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ รักท้องถิ่น รู้ถูกผิด มีจิตสำนึก เป็นพลเมืองไทยและพลโลก มีจิตอาสา มีอุดมการณ์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชาติบนหลักการประชาธิปไตย ความยุติธรรม ความเท่าเทียม เสมอภาค เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและประชาคมโลกอย่างสันติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

สรุปได้ว่า มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน 1) ผู้เรียนรู้ ต้องทันโลกยุคดิจิทัล 2) ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้ที่มีทักษะทางปัญญา 3) พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ เป็นพลเมืองไทยที่ดี

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์

แนวทางการพัฒนามนุษย์

จากรายงานการพัฒนามนุษย์ฉบับแรกที่ UNDP เสนอขึ้นมาใน ค.ศ. 1990 แง่หนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปฏิริยาตอบโต้และหาทางออกจากสภาวะการณ์ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาต้องเผชิญอยู่ขณะนั้น คือ เป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและเป็นการมองประชาชนในภาพรวมเป็นทางเลือกใหม่นอกเหนือไปจากแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่ทรงอิทธิพลขณะนั้น (ธีระ นุชเปี่ยม, 2561) ปัจจุบันการพัฒนามนุษย์เป็นแนวทาง (approach) อย่างหนึ่งในการพัฒนา ลักษณะเด่นของแนวทางนี้ คือ “ประชาชนต้องมาก่อน” (people first)

ในแง่ของแนวคิด (concept) การพัฒนามนุษย์เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้าในชีวิตความเป็นอยู่ (well-being) ของผู้คน ประเด็นสำคัญในแนวคิดนี้ คือ การพัฒนามนุษย์เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้าในชีวิตความเป็นอยู่ (well-being) ของผู้คน ประเด็นสำคัญในแนวคิดนี้คือ “การพัฒนามนุษย์เป็นเรื่องของการขยายความมั่งคั่ง (richness) ของชีวิตมนุษย์แทนที่จะเป็นเพียงความมั่งคั่งของระบบเศรษฐกิจที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนหนึ่ง การพัฒนามนุษย์เป็นแนวทางซึ่งมีจุดประสงค์อยู่ที่ประชาชน โอกาส และทางเลือกของพวกเขา” (ธีระ นุชเปี่ยม, 2561) คำสำคัญทั้ง 3 คำในแนวคิดนี้ คือ ประชาชน โอกาส และทางเลือก สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ประชาชน การพัฒนามนุษย์มุ่งไปที่การทำให้การดำเนินชีวิตของประชาชนดีขึ้นแทนที่จะเชื่อว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีขึ้นแก่ทุกคนโดยอัตโนมัติ การเติบโตด้านรายได้เป็นวิธีการที่นำไปสู่การพัฒนาแทนที่จะเป็นเป้าหมายในตัวเอง

2. โอกาส การพัฒนามนุษย์เป็นเรื่องของการให้เสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้นในการมีชีวิตอย่างที่เขาเห็นว่ามีคุณค่า ในทางปฏิบัตินี้หมายถึงการพัฒนาความสามารถของประชาชนและการให้โอกาสแก่พวกเขาในการที่จะใช้ความสามารถเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น การให้การศึกษาแก่เด็กหญิงคนหนึ่งจะเป็นการสร้างทักษะให้แก่เธอ แต่ทักษะที่เธอได้รับมาก็แทบจะไม่มีประโยชน์อะไรหากเธอไม่มีโอกาสจะได้เข้าถึงแหล่งงาน หรือทักษะที่เธอได้รับมาไม่เหมาะสมสำหรับตลาดแรงงานในท้องถิ่น

3. ทางเลือก การพัฒนามนุษย์โดยพื้นฐานแล้วก็คือการมีทางเลือกมากขึ้น ในทางปฏิบัติจึงเป็นการให้โอกาสแก่ประชาชนโดยไม่ต้องยืนยันหรือเร่งรัดว่าพวกเขาจะต้องใช้โอกาสเหล่านั้น ไม่มีใครให้หลักประกันความสุขแก่มนุษย์ได้ (ธีระ นุชเปี่ยม, 2561) และการที่ประชาชนจะเลือกอย่างไรเป็นเรื่องของพวกเขาเอง กระบวนการพัฒนา (ในความหมายของการพัฒนามนุษย์) ควรจะอย่างน้อยสร้างสภาวะแวดล้อมให้แก่ประชาชนทั้งในแง่ของแต่ละบุคคลและประชาชนโดยรวมสำหรับให้พวกเขาได้พัฒนาให้เต็มศักยภาพและมีโอกาสอย่างเหมาะสมที่จะใช้ชีวิตอย่างมีโภคผลและสร้างสรรค์ในแนวทางที่พวกเขาเห็นว่ามีคุณค่า (ธีระ นุชเปี่ยม, 2561)

สรุปได้ว่า การพัฒนามนุษย์เน้นแนวทางการพัฒนาที่ประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีเสรีภาพในเลือกสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง รวมถึงการมีโอกาที่จะเลือกแนวทางเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมและใช้ชีวิตอย่างสร้างสรรค์โดยอิสระ

การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคล

การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการพัฒนาที่มุ่งให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่นมนุษย์ขององค์การเป็นรายบุคคล ให้มนุษย์แต่ละรายมีความสามารถไปในทิศทางตามการเปลี่ยนแปลงขององค์การได้ การพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับองค์การ การพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการลงทุนระยะยาวที่มีความเสี่ยงสูง การพัฒนาโดยการศึกษา และการฝึกอบรมเพราะการพัฒนาการเรียนรู้จะเน้นที่

บุคคล ซึ่งเป็นการยากที่จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ได้รับการพัฒนาจะเรียนรู้ได้ บางรายอาจไม่สามารถเรียนรู้ได้จะทำให้องค์กรการต้องเสียเวลา เสียทรัพยากร และเสียโอกาสได้ การพัฒนาขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้บริหารในการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับบุคคล ในบางกรณีการพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการเสริมเติมเต็มในสิ่งที่ขาดเฉพาะบุคคล เช่น การพัฒนาการทำงานเป็นทีม การพัฒนาจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล การพัฒนาความเป็นผู้นำ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาประเพณีปัจเจกบุคคล จะเป็นการพัฒนาที่องค์กรเป็นผู้ดำเนินการเพื่อให้บุคลากรเกิดความมั่นใจ และช่วยให้เกิดสิ่งใหม่กับองค์กรโดยผ่านการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มโอกาสให้กับแต่ละบุคคลในองค์กรได้เติบโต ทำให้บุคลากรปฏิบัติงานได้ประสิทธิภาพสูงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์ ได้รับประสบการณ์และความรู้จากการทำงาน การพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีรูปแบบหลากหลายที่ทำให้ผู้ต้องการพัฒนานตนเองสามารถเรียนรู้ได้ องค์กรขนาดใหญ่จำนวนมากมักให้ความสนใจในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ประเภทปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้มีความพร้อมกับการพัฒนาระบบงานและระบบเทคโนโลยี ทั้งนี้ เพราะหากมีการพัฒนาระบบงานและระบบเทคโนโลยี แต่ไม่ได้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถรองรับการพัฒนาระบบดังกล่าวไว้เป็นการล่วงหน้าแล้ว องค์กรก็จะไม่สามารถพัฒนาสิ่งใดได้

สรุปได้ว่า การพัฒนามนุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคล เป็นการพัฒนาเฉพาะปัจเจกบุคคลให้มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น หรือการพัฒนาเฉพาะสิ่งที่บุคคลนั้นขาด เช่น ความเป็นผู้นำ บุคลิกภาพ หรือการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา

ความหมายหลักไตรสิกขา

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตร หรือ ตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า 3 ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาละตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า 3 เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศิกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า การศึกษาในภาษาไทย หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่งตรงกับคำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติได้รับปริญญาคือ สันราคะ สันโทสะ สันโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นเช่นนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมารความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนาแก้ไขด้วยการศึกษา (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

พระอุปัชฌาย์ ได้ให้ความหมายว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา) (พระอุปัชฌาย์, 2548)

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอดน ด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมาธิเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่กลุ่มมรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิบัติต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคล ให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั้งไป ดังมีวิชา 3 เป็นต้น (พระพุทธโฆษาจารย์, 2538)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการพัฒนา มนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่ปริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่ จุดหมายโดยก่การจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เราใช้ชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550)

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการการศึกษาที่สำคัญ ในการพัฒนาพฤติกรรมฝึกฝนอบรม กายวาจา จิต และปัญญาของมนุษย์ให้มีระบบระเบียบวินัยแบบแผนในการดำเนินชีวิตและการอยู่ ร่วมกันสังคมของมนุษย์ ซึ่งไตรสิกขานั้นมีความสำคัญอย่างมากซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 ได้กล่าวว่า ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของ ภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสืบกันว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดธรรม 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาล ยาวนานอย่างนี้ธรรม 4 ประการอะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติ เราถอนภพได้แล้ว ภพเนติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยม พระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อความรู้อย่าง” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ไม่มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่าง ให้เสริมสร้างมนุษยธรรมคือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมา แล้วเสริมมนุษยธรรมให้ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่าละสัญญาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึกอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษยธรรมก็ส่งเสริมให้ ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้นเป้าหมายของการศึกษา ก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มันมาในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี่คือนโยบายของการศึกษา (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

องค์ประกอบของไตรสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะว่า สิกขา มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. อริยศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง อริยศีลอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนา ศีลอย่างสูง (ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 เป็นศีล ปฏิโมกข์สังวรศีล เป็นอริยศีล แต่ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ที่รักษาด้วยความเข้าใจ ให้เป็นเครื่องหนุนนำออกจากวัฏฏะ ก็เป็นอริยศีล)

2. อริยจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง อริยจิตอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนา จิตใจให้มีสมาธิเป็นต้นอย่างสูง (กุศลจิตทั้งหลายจนถึงสมาบัติ 8 เป็นจิต ฌาน สมาบัติที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนา เป็นอริยจิต แต่สมาบัติ 8 นั้นแหละ ถ้าปฏิบัติด้วยความเข้าใจมุ่งให้ เป็นเครื่องหนุนนำออกจากวัฏฏะก็เป็นอริยจิต)

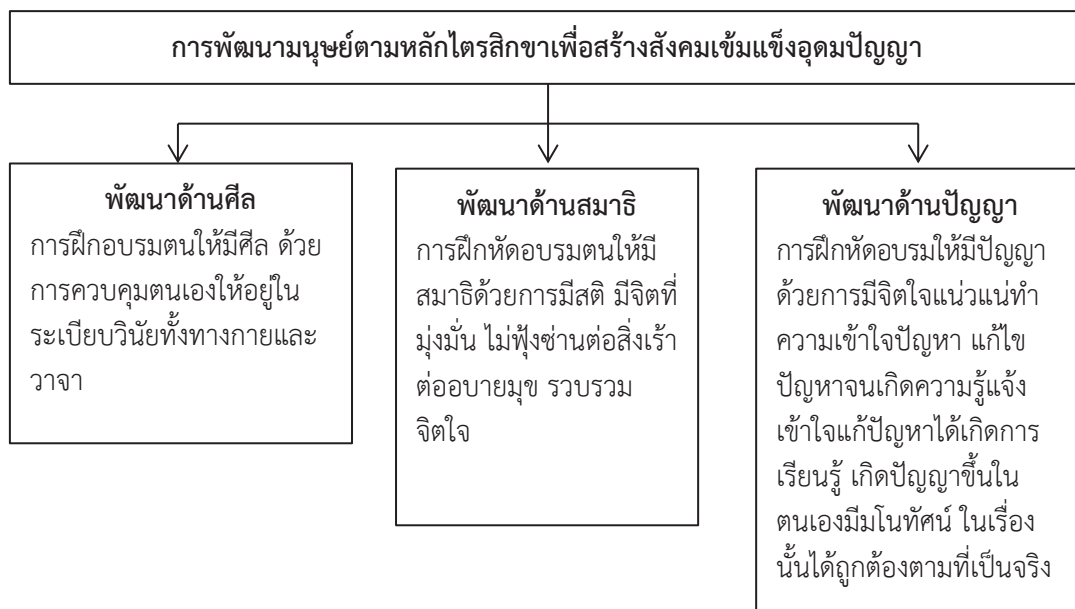
3. อริยปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง อริยปัญญาอันเป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง (ความรู้เข้าใจหลักเหตุผลถูกต้องอย่างสามัญ อันเป็นกัมมัฏสสกาญาณ คือความรู้จักว่าทุกคนเป็นเจ้าของแห่งกรรมของตนเป็นปัญญา วิปัสสนาปัญญา ที่กำหนดรู้ความจริงแห่งไตรลักษณ์ เป็นอริยปัญญา แต่โดยนัยอย่างเพลา กัมมัฏสสกาปัญญาที่โยงไปให้มองเห็นทุกข์ที่เนื่องด้วยวัฏฏะหรือแม้กระทั่งความรู้

ความเข้าใจที่ถูกต้องในการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนให้ก้าวไปในมรรค ก็เป็นอภิปญญา) สิกขา 3 นี้นิยมเรียกว่า ไตรสิกขา และเรียกข้อย่อยทั้งสามง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

สรุปว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ซึ่งต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนใน 3 ด้าน คือ ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา โดยด้านศีลหรืออภิสลสิกขานั้น เป็นการพัฒนาทางกาย วาจา ด้านสมาธิหรืออภิจิตตสิกขา เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ และด้านปัญญาหรืออภิปญญาสิกขา เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาปัญญาอย่างสูง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลสรุปและข้อเสนอแนะของบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนสร้างเป็นกรอบขององค์ความรู้ใหม่ตามแผนภาพดังนี้

บทสรุป

การพัฒนาบุษย์ควรมุ่งเน้นแนวทางการพัฒนาเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่มีคุณค่าต่อตนเอง รวมถึงการมีโอกาที่จะเลือกแนวทางเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมและใช้ชีวิตอย่างสร้างสรรค์โดยอิสระ การพัฒนาบุษย์โดยการพัฒนาปัจเจกบุคคลเป็นการพัฒนาที่มุ่งให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่บุษย์เป็นรายบุคคล เป็นการพัฒนาโดยการศึกษา และการฝึกอบรม เป็นการเสริมเติมเต็มในสิ่งที่ขาดเฉพาะบุคคล เช่น การพัฒนาการทำงานเป็นทีม การพัฒนาจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล การพัฒนาความเป็นผู้นำ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาประเภทปัจเจกบุคคลจะช่วยให้ผู้ถูกพัฒนาเกิดสิ่งใหม่โดยผ่านการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มโอกาสให้กับแต่ละบุคคลมีประสิทธิภาพสูงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์ ได้รับประสบการณ์

จากปัญหาคุณภาพการศึกษาทั้งด้านวิชาการและคุณลักษณะของผู้เรียนที่ยังไม่ตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า หากจะพัฒนาบุษย์ให้มีคุณภาพให้ตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศในรอบด้านนั้น ควรเป็นการพัฒนาบุษย์ตามหลักไตรสิกขา อันเป็นการพัฒนาบุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา ได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมี

เมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เข้มแข็งและมีพลังของสติปัญญาที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นการเน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ และปัญญา ผู้เขียนขอเสนอแนะว่า ควรเริ่มพัฒนามนุษย์ในทุกช่วงชั้น ทุกวัย ตั้งแต่เด็กเล็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ สำหรับในเด็กและเยาวชนที่อยู่ระหว่างการศึกษาศึกษาสามารถพัฒนาผ่านระบบการศึกษา และผ่านการฝึกอบรมทั้งจากหน่วยงานของสถานศึกษาเองหรือผ่านสถาบันศาสนา มุ่งเน้นการพัฒนาที่จิตสำนึกของมนุษย์ให้เกิดความตระหนักถึงสิ่งที่จะสร้างคุณค่าให้เกิดแก่ชีวิตของตน จนนำคุณค่านั้นไปสู่การพัฒนาประเทศชาติได้ การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาจึงประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาศีล เป็นวิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนให้มีศีล คือ ให้ความควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา
2. การพัฒนาสมาธิ เป็นการฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิ คือ การมีสติ มีจิตที่มุ่งมั่น ไม่ฟุ้งซ่านต่อสิ่งเร้าต่ออบายมุข รวบรวมจิตใจ
3. การพัฒนาปัญญา เป็นการฝึกหัดอบรมให้มีปัญญา พลังความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเองมีมโนทัศน์ ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานี้ จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและปัญญา พร้อมทั้งช่วยพัฒนาประเทศชาติให้สมบูรณ์ในรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม นำไปสู่การเป็นประเทศที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ธีระ นุชเปี่ยม. (2561). *การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญมี แทนแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). หัวใจพระพุทธศาสนา. *พุทธจักร*. 61(5), 7.
- พระพุทโธมหาราช. (2538). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1. พิมพ์ครั้งที่ 8*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาบุญราชวิทยาลัย.
- พระอุบาลีคุณูปการ. (2548). *วิมุตติมรรค*. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด*. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: פרקหวานกราฟฟิค.